

Ethiek van het kuddebeheer

FREE, najaar 2000, bijgewerkt voorjaar 2004

1. Inleiding

Eén van de doelstellingen van FREE is het bevorderen van een natuurlijk proces als begrazing door inheemse grote herbivoren zoals bevers, reeën, herten en in het wild levende paarden en runderen. Vooral het loslaten van beide laatste soorten is, mede vanwege hun gedomesticeerde achtergrond, een terugkerend onderwerp in discussies over de ethiek van het kuddebeheer.

FREE is beheerder van tientallen kuddes in het wild levende paarden en runderen, die rondlopen in voor mensen vrij toegankelijke gebieden. Zowel het beheer van de kuddes zelf als de wisselwerking tussen grazers en publiek leidt tot ethische vragen, zoals:

- tot op welk niveau is de beheerder verantwoordelijk voor de gezondheid van de dieren ?
- welke vormen van sterfte bij deze dieren accepteren we ?
- hoe verhoudt het welzijn van deze dieren zich met de veterinaire eisen ?
- is het wel verantwoord om in voor publiek vrij toegankelijke terreinen grote grazers los te laten lopen
- hoe om te gaan met de wettelijke regelgeving

In deze notitie doen wij verslag van onze huidige inzichten en standpunten ten aanzien van dergelijke ethische vraagstukken. Ondertussen doen wij zelf als beheerder, maar doet ook het publiek, steeds meer ervaring op met het gedrag van wilde kuddes. In die zin is deze notitie slechts een tussenstand in een discussie, die volop gaande is.

Positionering FREE

Door de grote natuurbeherende organisaties, Staatsbosbeheer en Natuurmonumenten, zijn in 1999 ethische richtlijnen opgesteld. De Tweede Kamer heeft in 2000 de Leidraad Grote Grazers behandeld. In grote lijnen geven deze stukken uitstekend weer wat de huidige ethische opvattingen zijn binnen de Nederlandse natuurbescherming en de maatschappelijke acceptatie daarvan. Het kuddebeheer van FREE voegt zich grotendeels naar deze ethische richtlijnen. Het experimentele karakter van ons werk houdt echter ook in dat we tegen nieuwe vraagstukken aanlopen, die in bovengenoemde stukken nog onderbelicht blijven. Zo is de benadering van paarden en runderen als (potentieel) wilde dieren, met een eigen sociale structuur, in de opvatting van FREE niet alleen van toepassing op terreinen van duizenden hectares, maar ook op kleinere natuurterreinen, wat grote consequenties heeft voor het beheer van dergelijke kleinere kuddes.

In deze notitie gaan we vooral in op de ethische vraagstukken, die specifiek betrekking hebben op het kuddebeheer van FREE. Daaraan voorafgaand worden eerst de belangrijkste principes van dat kuddebeheer geschetst.

2. Natuurlijke begrazing

belangrijkste principes

In het rapport 'Natuurlijke Begrazing' (Stichting Ark, 1999) worden de uitgangspunten en inzichten van FREE ten aanzien van begrazing door grote herbivoren, paarden en runderen in het bijzonder, uitvoerig beschreven.

Belangrijk voor deze notitie over ethiek van het kuddebeheer zijn de volgende principes:

- vanuit ecologisch oogpunt moet begrazing niet als een beheersmaatregel worden beschouwd, maar als een essentieel natuurlijk proces dat ten grondslag ligt aan een groot deel van de rijkdom en ordening van planten en dieren die een co-evolutie hebben doorgemaakt.
- wilde paarden en runderen hebben in die evolutie miljoenen jaren een belangrijke rol gespeeld, tot het moment van uitroeiing en/of vergaande domesticatie. Bij de ontwikkeling van complete ecosystemen speelt de terugkeer van deze grote herbivoren als wilde dieren een sleutelrol.
- de verwildering of dedomesticatie van paarden en runderen dient primair gericht te zijn op een optimale aanpassing van de dieren aan natuurlijke omstandigheden. Hiervoor is het noodzakelijk dat de dieren weer in hun eigen, sociale kuddestructuur kunnen leven met een natuurlijke verdeling van mannelijke en vrouwelijke, jonge en oude dieren. De sociale structuur van de kuddes heeft invloed op het terreingebruik en dus op de vegetatie en het ecosysteem.
- bij de dedomesticatie dient zorgvuldig te worden omgegaan met aanpassingen van paarden en runderen aan regionale omstandigheden, die ook in de domesticatiefase bewaard zijn gebleven of zelfs verder ontwikkeld zijn.
- vanwege de vergaande openstelling van begrazingsgebieden is ook de houding van de kudde tegenover het publiek een belangrijk selectie criterium.
- tenslotte dient aantalregulatie zoveel mogelijk naar aanleiding van natuurlijke processen plaats te vinden (uitstoting, predatie, ziekte, vermindering vruchtbaarheid e.d.).

In de volgende hoofdstukken wordt beschreven wat de consequenties van bovenstaande principes zijn voor het feitelijke beheer en de ethische vragen, die daarbij om de hoek komen.

Daaraan voorafgaand kunnen uit onze benadering van natuurlijke begrazing in ieder geval de volgende conclusies worden getrokken:

Wild of gehouden?

Het onderscheid tussen 'gehouden dieren' en 'wild' dat veelal gemaakt wordt, is voor de paarden en runderen niet scherp maar kent een geleidelijke overgang, afhankelijk van de graad van 'verwilderingsgraad'

Grootte van het terrein

De grens tussen grote terreinen (bijv. minimaal 5.000 ha) met wilde dieren en kleine terreinen met gehouden dieren is hierdoor niet scherp. Afhankelijk van de aard van het terrein (landschappelijke variatie, voedselrijkdom e.d.) en de verwilderingsgraad van de kudde zelf, kan er al in terreinen van enkele honderden hectares sprake zijn van een kudde, die om ethische redenen beter als wild beschouwd en behandeld kan worden.

3. Paarden en runderen als kuddedieren

Het beschouwen van paarden en runderen als onderdeel van het natuurlijk systeem, heeft als consequentie dat de dieren in hun natuurlijke kuddestructuur moeten kunnen leven. Het respecteren van het sociale leven van deze soorten is voor FREE een belangrijk ethisch motief en heeft voor het beheer de volgende consequenties:

kuddegrootte

De kleinste kudde is zo groot als de kleinste sociale eenheid die bij paarden of runderen te onderscheiden is: bijvoorbeeld een kleine harem van 1 mannelijk dier, 1 vrouwelijk dier + nageslacht of twee verstoten jonge hengsten. Het kleinste terrein dat zich voor natuurlijke begrazing leent moet dan ook jaarrond voldoende voedsel bieden voor zo'n groepje dieren. Dit kan variëren van minimaal ca. 10 hectare in voedselrijke situaties tot 40 hectare in voedselarme situaties.

Hoewel er veel ecologische argumenten zijn voor gemengde begrazing met paarden én runderen, wordt in kleine terreinen (b.v. <20 ha) meestal de voorkeur te worden gegeven aan één van beide soorten, vanwege het sociale aspect. Overgangsvormen zoals een groep runderen samen met enkele hengsten zijn wel mogelijk.

kuddesamenstelling

De natuurlijke verhouding tussen mannelijke en vrouwelijke dieren, jong en oud, is richtinggevend bij de samenstelling van de kudde. De natuurlijke situatie kan, naarmate een terrein groter is, beter worden benaderd.

aantalregulatie

Het weghalen of toevoegen van dieren aan een kudde, sluit zoveel mogelijk aan bij de sociale processen die zich in de kudde afspelen, zoals de verstoting van jonge dieren of het 'uitrangeren' van een voormalige leidhengst of oude stier. Dit levert voor de kudde minder stress op dan wanneer individuele dieren uit hun groep/sociale context worden gehaald.

uitwisseling van dieren

Omdat de meeste begrazingsgebieden te klein zijn om een genetisch gezonde populatie runderen én paarden (ca 50 onverwante dieren) te herbergen, worden er dieren uitgewisseld met andere kuddes. Ook individuele eigenschappen van dieren (bijv. opdringerigheid naar publiek) kunnen aanleiding zijn tot verplaatsing naar een ander terrein. Ook bij dergelijke acties heeft het de voorkeur om dieren niet individueel te verplaatsen, maar alleen samen met de (deel)groep waarin ze leven.

De praktijk wijst uit dat dieren in een sociaal kuddeverband zich **naar buiten toe** veel rustiger gedragen dan dieren in een ontworpen kudde. Ze zijn minder onrustig richting publiek en breken minder snel uit, waardoor de kans op ongelukken een stuk kleiner is. **Binnen de kudde** leidt een goede sociale structuur juist tot de nodige actie tussen mannelijke en vrouwelijke dieren, tussen rivaliserende mannetjes of tussen leiders en potentiële opvolgers. Dit houdt de dieren in voortdurende beweging en vermindert de kans op ziektes als hoefbevangenheid. Dat de dieren elkaar daarbij rammen, bijten en soms tot bloedens toe verwonden beschouwen wij als een natuurlijk gegeven, waarbij ingrijpen pas geboden is als de wond zich niet snel herstelt.

4. Voedselaanbod

De ethiek van het kuddebeheer gebiedt ook dat de dieren een zo compleet mogelijk landschap aangeboden krijgen met daarin:

- voldoende en gevarieerd voedsel, met daarin alle benodigde mineralen voor de dieren.

- kwalitatief goed drinkwater, maar ook water ter verkoeling in de zomer.
- schaduw om uit te rusten, te herkauwen in de zomer
- zandige plekken voor zandbaden
- schuurgelegenheid tijdens verharing
- de mogelijkheid om je aan het zicht van dominantie soortgenoten te onttrekken

Alle begrazingsprojecten van FREE voldoen in hoge mate aan deze voorwaarden. De kuddes grazen in terreinen met vaak honderden soorten planten, waarvan een groot aantal (in verschillende mate en verschillende seizoenen) gegeten blijkt te worden. Zij kunnen op deze manier hun eigen voedsel samenstellen wat de gezondheid bevordert. Alleen in nieuwe terreinen of terreingedeelten moet de plantenweelde zich soms nog ontwikkelen.

strengere winters

FREE stemt de begrazingsdichtheid van de wild levende paarden en runderen af op de draagkracht van een gebied, waarbij de situatie aan het einde van de winter bepalend is. Zelfs in strenge winters is er, normaal gesproken, voldoende voedsel voor de dieren. Gewichtsverliezen van 20-30 % worden als natuurlijk beschouwd en geaccepteerd. De gezondheid van de dieren mag er niet zichtbaar onder leiden. Is dat wel het geval, of wordt dat voorzien, dan wordt er ingegrepen:

- de kudde wordt structureel verkleind door een sociale groep af te splitsen en elders onder te brengen
- is de gezondheid van de hele kudde in gevaar dan wordt er gevoerd (bij uitzonderlijke situaties)
- is de gezondheid van een enkel individu in gevaar dan wordt deze uit de kudde verwijderd. Bijvoeren heeft dan geen zin en zou een natuurlijk selectiemechanisme blokkeren.

hoogwaters

Problemen ten aanzien van de voedselvoorziening doen zich vooral voor in het rivierengebied, ten tijde van hoogwater. Soms overstroomt het hele begrazingsgebied en dan worden de dieren uiteraard naar een terrein binnendijks of een andere hoogwatervrije locatie verplaatst.

In een aantal gevallen is er in het gebied zelf een hoogwatervrije plek aanwezig, waar de dieren hun toevlucht zoeken. Grote aantallen dieren (ook reeën, hazen, konijnen, muizen etc) komen dan samen op een relatief klein oppervlak, met een beperkte voedselvoorraad. Als dit vroeg in de winterperiode gebeurt (voor 1 februari) wordt direct gestart met voeren als voorzien wordt dat de hoogwaterperiode langer dan een week aanhoudt (4 kg hooi per volwassen dier per dag). Hierdoor wordt voorkomen dat de gehele kudde zoveel terugvalt in conditie dat ze dat in de schrale winter die dan volgt niet meer kunnen opvangen.

Hete zomers

Speciaal aandacht voor kwalitatief goed drinkwater

5. Dedomesticatie of verwildering

De domesticatie van paarden en runderen heeft over het algemeen geleid tot rassen met een beperkte genetische basis, die natuurlijke omstandigheden ontwend zijn en die fysiek allerlei beperkingen kennen om zelfstandig te kunnen overleven in de natuur.

Het omgekeerde proces; dedomesticatie of verwildering, vergt dus begeleiding, zowel bij de keuze van de dieren als bij de verdere selectie van dieren die meer of

minder geschikt blijken te zijn. Daarbij is zelfredzaamheid onder natuurlijke omstandigheden het belangrijkste criterium.

De meeste problemen doen zich voor bij runderen. Hun 2000 jaar langere domesticatie-geschiedenis (t.o.v. het paard) is daar debet aan.

Door een goede selectie van dieren die aan het dedomesticatie-programma meedoen, kunnen veel problemen en daarmee samenhangende ethische dilemma's worden voorkomen. Hieronder volgt een aantal voorbeelden:

selectie op fysieke eigenschappen

Vooraf bij runderen doen zich soms problemen voor bij de bevalling. Miskramen of doodgeboortes kunnen onder natuurlijke omstandigheden voorkomen en geven niet direct aanleiding tot selectie. Maar moederdieren, die zonder menselijke hulp zouden sterven bij het afkalven, zijn niet geschikt voor dedomesticatie. Daarom besteedt FREE veel aandacht aan het selecteren van runderrassen en individuele dieren, waar dit probleem zich minder voordoet, bijvoorbeeld doordat de koeien minder vroeg vruchtbaar zijn.

Zomereczeem, een erfelijke eigenschap bij paarden, wordt zoveel mogelijk uit de kuddes geselecteerd omdat de dieren er zichtbaar onder lijden.

Een randgeval zijn de witte aftekeningen (vooral blessen en sokken) bij paarden. Het is een domesticatiekenmerk dat bij aanwezigheid van predatoren mogelijk nadelig uitpakt, maar nu vooral om esthetische redenen wordt uitgeselecteerd.

verbreding van de genetische basis

In tegenstelling tot domesticatie, die vaak een genetische versmalling tot gevolg had, is dedomesticatie juist gebaat bij een zo breed mogelijk pakket aan genetische eigenschappen, zolang deze tenminste de zelfredzaamheid niet schaden.

Dit betekent bijvoorbeeld dat we zuinig moeten zijn op alle regionale rassen, met hun specifieke aanpassingen aan lokale omstandigheden en geen genetische uniformiteit moeten nastreven bij de ontwikkeling van wilde paarden en runderen.

selectie op gedrag

Door domesticatie kunnen dieren ook gedragingen hebben aangeleerd, die ze minder geschikt maakt voor natuurlijke begrazing, zeker wanneer de begrazingsgebieden druk bezocht worden door publiek. In dat geval zijn zowel een te grote affiniteit richting mensen als een te agressieve houding ongewenst.

selectie op ervaring

Verwildering is voor de paarden en runderen een leerproces. Ze moeten de terreinen, waarin ze worden losgelaten, leren kennen: waar bevindt zich het beste water, het lekkerste of meest voedzame gewas, welke eilanden blijven tijdens hoogwater droog en wat zijn de veiligste zwemroutes (i.v.m. stroming, afstanden), welke planten zijn giftig. Ook het voorkomen en bestrijden van ziektes en gebreken door het eten van bepaalde planten of opnemen van mineralen kunnen ze opnieuw aanleren.

Zonder menselijk interventie (zoals het maaien van klissen of te vroeg weghalen van kuddes bij stijgende waterstanden) gaat dit leerproces het snelst en wordt het doorgegeven van generatie op generatie. Het kan wel gestimuleerd worden, bijvoorbeeld door aan een kudde die nog geen zwemervaring heeft, een groep toe te voegen, die deze ervaring wel heeft.

6. Regelgeving en veterinaire consequenties

Ondanks het bovengenoemde streven om tot wilde kuddes paarden en runderen te komen, worden alle dieren van FREE wettelijk nog als gehouden dieren beschouwd. Verwilderen mag nooit worden verward met verwaarlozen. Dit betekent vooral voor de runderen dat FREE aan strenge veterinaire spelregels gebonden is en zich daar ook aan houdt. Het is een logisch gevolg van de grote aantallen huisvee in de omgeving en de daarmee gemoeide economische belangen. FREE neemt van alle dieren DNA-monsters. Dit heeft overigens geen veterinaire achtergrond, maar een genetische. Op die manier (door het bemonsteren van haarzakjes) kunnen we op een elegante manier de genetische afstamming van kalfjes en veulens in grote kuddes bepalen.

Om de dieren te kunnen hanteren, maakt FREE meestal gebruik van een mobiele kraal waarin de paarden en runderen worden gevangen. Vanwege hun kuddekarakter is het de bedoeling dat de dieren niet individueel in de kraal, en eventueel daarop volgend transport, worden vastgehouden. Ook wordt de duur van opsluiting in de kraal beperkt tot maximaal 1 dag. Zonodig wordt er gevoerd en water gegeven.

Al jaren lang zijn alle runderen van FREE gecertificeerd vrij van IBR en leptospirose. Daarom is besloten om minder vaak bloed te tappen (minder vangacties, minder stress), alleen wanneer we bij een steekproef van de RVV worden aangewezen.

Op twee fronten wijkt de werkwijze van FREE af van hetgeen wettelijk is voorgeschreven. Dit betreft het oormerken van kalveren en het prikken van bloed. Het zijn vooral ethische motieven die aan deze afwijkende werkwijze ten grondslag liggen.

oormerken kalveren

Officieel moeten kalveren binnen 3 dagen na de geboorte van een oormerk worden voorzien. Los van de praktische problemen (de kalfjes worden de eerste week door hun moeder verstopt en de kuddes leven in grote onoverzichtelijke natuurgebieden) zijn er ook grote ethische bezwaren tegen de wettelijk voorgeschreven maatregel. Het vangen van het kalf leidt tot grote onrust bij de moeder en de rest van de kudde, wat tot onnodige stress onder de dieren leidt en tot risicovolle situaties bij beheerder en publiek. In een grote kudde zou dit kunnen betekenen dat ze meer dan 10x per jaar moeten worden ingevangen om de nieuw geboren kalfjes te merken. Bovendien worden de kalfjes meestal geboren in voor- of najaar wanneer het erg moeilijk is om de kudde met bijv. voer een kraal in te lokken.

Daarom kiest FREE voor een jaarlijkse vangactie in het winterseizoen, wanneer de dieren relatief makkelijk een vangkraal zijn in te lokken. Het oormerken van kalveren van het afgelopen jaar en het evt. bloedprikken kan dan in één actie plaatsvinden met een minimale stress voor de kudde.

Voor deze werkwijze is voorlopig officiële toestemming.

steekproefsgewijs bloedprikken

Alle runderen van FREE worden in principe onderzocht op ziektes, zoals ook wettelijk is voorgeschreven. In sommige, onoverzichtelijke terreinen van vele honderden hectares is het echter niet altijd mogelijk om de gehele kudde hiervoor te vangen. Dan wordt volstaan met een (grote) steekproef. Zolang deze steekproef de IBR- en Leptovrije status van de kudde bevestigt gaat de

Gezondheidsdienst akkoord met deze handelwijze. De veterinaire risico's zijn ook praktisch nihil. Dieren die het betreffende natuurgebied verlaten worden in alle gevallen onderzocht en evt. eerst in quarantaine gehouden.

FREE heeft wel haar vraagtekens bij het groeiende aantal ziektes dat men uit de Nederlandse en Europese veestapel wil uitbannen. Het kan een bedreiging worden voor de noodzakelijke weerstand die de dieren onder natuurlijke omstandigheden moeten opbouwen.

7. Ziekte en gebreken

Uitgangspunt voor de FREE is dat het lijden van dieren zoveel mogelijk moet worden voorkomen, waarbij het middel (vangen, behandelen) niet erger moet zijn dan de kwaal.

Wordt besloten tot behandeling van een ziek of gewond dier dan bepaalt de aard van de ziekte/ verwonding of het dier na behandeling in de kudde blijft of dat het eruit wordt verwijderd. Dat laatste kan bijvoorbeeld het geval zijn bij een genetisch bepaalde ziekte. Heeft de wond of aandoening een menselijke oorzaak (bijv. wond door prikkeldraad) dan kan het dier na herstel gewoon blijven meedoen in het verwilderingsprogramma.

8. Natuurlijke sterfte en dood

Het streven van FREE is om ook sterfte van paarden en runderen in het veld weer een normaal onderdeel te laten zijn van de natuurlijke kringloop. Voor de dieren zelf is het waarschijnlijk de beste plek om dood te gaan, terwijl hun kadavers weer een bron van nieuw leven vormen voor schimmels, insecten, raven, tot en met zeearenden en gieren.

Zo'n benadering vraagt wel om grote aaneengesloten natuurgebieden, waar evt. risico's voor huisvee in de omgeving tot een minimum beperkt zijn. Maar ook in dergelijke gebieden zal het publiek moeten wennen aan een ontmoeting met een kadaver.

Zolang er echter voor het laten liggen van kadavers geen wettelijke basis bestaat, ruimt FREE alle kadavers uit de terreinen op, al kan het wel eens gebeuren dat een doodgeboren kalfje nooit gevonden wordt.

Kadavers die in het veld worden gevonden gaan naar de destructie. Hetzelfde geldt voor dieren die onherstelbaar ziek of gewond zijn en niet meer voor menselijke consumptie geschikt (zie hierna).

9. Aantalregulatie

Als er in een terrein te veel dieren zijn, zorgt de beheerder voor een plan om dieren weg te halen. Daarbij volgt hij de eerder beschreven natuurlijke processen van uitstoting of verplaatsing. In samenspraak met de coördinator wordt de genetische samenstelling beoordeeld en gezocht naar nieuwe locaties voor weg te halen dieren. Allereerst wordt gestreefd naar de verkoop van sociale groepen aan toekomstige eigenaren die de dieren op extensieve wijze gaan houden. Met diezelfde eigenaren kunnen later kleine groepjes of individuen worden uitgeruild of verhandeld, ook voor genetische uitwisseling. Dieren worden nooit aan de handel verkocht omdat dan geen zicht is op het dierenwelzijn in de toekomst. Dieren die om welke reden dan ook uit de kudde moeten worden verwijderd, zonder dat er een alternatieve locatie beschikbaar is, moeten worden gedood. Het is wettelijk nu niet mogelijk om alle dieren in het veld af te schieten. Daarom worden deze dieren naar een relatief kleine slagerij gebracht. Hierbij wordt de tijd tussen het vangen en het doden in de slagerij tot het uiterste minimum beperkt.

Het vlees van deze dieren wordt als Wildernisvlees aangeboden. Wij kiezen nadrukkelijk niet voor destructie, tenzij dat wettelijk noodzakelijk is, maar voor consumptie als laatste optie. Het gaat tenslotte om voortreffelijk vlees van dieren, die hun hele leven in de natuur hebben doorgebracht. Ook voor paarden kiezen we de hoogst gewaardeerde consumptie-mogelijkheid. Naast menselijke consumptie is dat ook consumptie door dieren in de dierentuinen. Zij worden hier nagenoeg geheel (met bot en huid) gebruikt waardoor het welzijn van de dierentuindieren aanzienlijk verbeterd.

Tenslotte gebruiken we nog twee soorten terreinen om de afvoer van dieren zo goed mogelijk te laten verlopen. Dit zijn uitwenterreinen en wachtterreinen. Beide soorten terreinen voldoen zoveel mogelijk aan de eerder gestelde eisen van voedsel, water en dergelijke. Een uitwenterrein is noodzakelijk voor vrouwelijke dieren die dragend of zogend zijn. Het is onwenselijk om vrouwelijke dieren met een vrucht ouder dan ongeveer 4 maanden te slachten. Zij komen dus in een terrein zonder mannelijke dieren waardoor ook het terrein kleiner kan zijn. Wachtterreinen worden gebruikt om nieuwe groepen samen te stellen voor de verkoop of om dieren op te vangen die naar de slacht gaan. Als er in een groot terrein een vangactie wordt gehouden om het aantal dieren te verminderen, kunnen deze dieren niet allemaal tegelijk en direct naar de nieuwe bestemming. Dit kan komen door exportvereisten, doordat er nog genetisch onverwante dieren uit andere terreinen bij moeten komen maar ook omdat we niet veel dieren tegelijk kunnen slachten. Het surplus aan dieren dat niet direct naar de nieuwe eigenaar kan of niet direct kan worden geslacht, komt in een wachtterrein. Hier is het vangen eenvoudig in tegenstelling tot de grote terreinen. Deze wachtterreinen zijn vaak kleiner en vangtechnisch handig maar kwalitatief niet minder dan onze gebruikelijke terreinen. Overigens komt het ook voor dat zich na de vangacties nog kopers voor dieren melden die dan hun keuze kunnen maken uit dieren in de wachtterreinen.

10. Grazers en publiek

Natuurontwikkeling en natuurbeleving zijn in grote delen van de wereld en zeker in West-Europa nauw met elkaar verbonden: zonder directe betrokkenheid van mensen bij hun natuurlijke omgeving is er geen duurzaam draagvlak voor meer natuur.

De kuddes wilde grazers blijken een grote aantrekkingskracht op het publiek te hebben. Zonder goede voorlichting is het echter een relatie die tal van spanningen met zich meebrengt:

- veel bezoekers hebben de neiging om de dieren aan te halen of te voeren, niet beseffend dat de dieren hierdoor opdringerig worden en op den duur mogelijk zelfs afgemaakt moeten worden omdat ze te zeer verpest zijn en een risico voor (andere) bezoekers worden
- ook worden sociale kuddes met stoeiende hengsten/stieren en pasgeboren veulens en kalfjes veel meer gewaardeerd dan homogene kuddes van huisvee, louter merries of pinken. Toch kan men zich moeilijk verenigen met de bijverschijnselen van zo'n sociale kudde, zoals de schrammen en vleeswonden bij rivaliserende hengsten.
- iedereen snapt het belang van kadavers in de natuurlijke kringloop en zou graag een zeearend of gier zien, maar een kadaver in het veld wordt (nog) niet geaccepteerd
- veel bezoekers willen wel graag toegang hebben tot begraasde natuurgebieden, komen ook speciaal voor de kuddes, maar willen bij het benaderen van de kuddes geen risico lopen

- publiek is niet meer bekend met de natuurlijke kwaliteiten van grote grazers, dit geldt met name voor bijvoorbeeld de zwemkwaliteiten van paarden maar ook de enorme kracht van stieren.